

Everita MILČONOKA

Latvijas universiteto Matemātikas ir informatikas institūts, Rīga

DAIKTAVARDŽIŲ MORFOLOGINIAI VARIANTAI G. MANCELIO „LETTISCHE POSTILL“ (1654)

Seniesiems raštams būdingas kalbos dalių gramatinis formų variavimas, apie kurį galima kalbėti kaip apie kalbos istorijos ir jos raidos reiškinį. Daiktavardžių morfologiniai variantai apžvelgiami G. Mancelio *Postilės* fragmente (*Postilės* I, 100 psl. fragmente). Tiriant panaudota Latvijos universiteto Matemātikos ir informatikos instituto Dirbtinio intelekto laboratorijos senųjų tekstų duomenų bazė.

G. Mancelis (1593–1654) buvo išsilavinęs XVII a. žmogus Žiemgaloje ir Kuržemėje, turėjo humanitarinį ir humanistinį išsilavinimą ir, aišku, gerai mokėjo lotynų kalbą. 1637 m. hercogas Frydrichas pakvietė G. Mancelį sugrįžti iš Terbatos (dabartinis Tartu), kur jis tuo metu ėjo universiteto rektoriaus pareigas, į Jelgavą. Atvykęs G. Mancelis tapo rūmų pastoriumi, o vėliau generaliniu superintendentu. Čia dirbdamas jis parašė *Postilę*, kuri buvo išspausdinta 1654 m.

G. Mancelio gyvenimui ir darbams skirta keletas monografių ir straipsnių. A. Ozolas monografijoje „Veclatviešu rakstu valoda“ mini G. Mancelį kaip patį svarbiausią autorių, įvedusį ortografijos normas. Jo dėka raštų kalbos pagrindu buvo pasirinktos žiemgališkos šnektos. G. Mancelio autoriteto nesugriovė ir K. Fūrekeris, kuris pasiūlė dar racionalesnę latvių kalbos ortografijos sistemą. Biblijos vertėjai savo darbo pagrindu pasirinko G. Mancelio rašybos normas. Taip susidarė G. Mancelio rašybos sistema, kuri buvo patikslinta tikrai XVIII a., kada buvo parengtas spaudai antras Biblijos leidimas.

E. Lamė (1933) rašė apie G. Mancelio rašybos principus, A. Augstkalnis (1930) nagrinėjo tekstologiją, P. Šmitas (1895) G. Mancelio kalbos leksikos, morfologijos ir sintaksės klausimus, o L. Berzinis šias problemas nagrinėjo stilistikos aspektu¹ (1944). Iš naujesnių tyrinėjimų, skirtų

¹ L ā m ē E. Loģiskais princips Glikā rakstībā. – *Filoloģijas materiāli*, Rīgā, 1933, 104–110; A u g s t k a l n i s A. Veclatviešu rakstu apskats. – *RLB Zinību Komisijas Rakstu krājums* 20, 1930, 92–137; Ш м и д т П. Особенности языка латышского писателя Г. Манцелия. – *Живая старина*. Выпуск 2. Год пятый. Санкт Петербург, 1895, 162–170; B ē r z i ņ š L. Valoda un izteiksme Mancela rakstos. – *Izglītības Mēnešraksts* 1, 1944, 8–12; 2, 1944, 29–31; Dar ž r. E n d z e l ī n e M. Apcerējums par Jura Mancela dzīvi un viņa literārisko darbību. – *Rakst-*

G. Manceliui, galima būtų paminėti J. Krėslinio veikalą „Dominus narrabit in scripturis populorum: A Study of Early Seventeenth-Century Lutheran Teaching on Preaching and the Lettische lang-gewünschte Postill of Georgius Mancelius“ (1989). Jame apžvelgiama G. Mancelio biografija, remiantis archyvo medžiaga².

Suskirsčius nagrinėjamo fragmento (100 psl.) daiktavardžius (300 vyriškosios giminės ir 336 moteriškosios giminės daiktavardžius kartu su gramatinėmis formomis) pagal dabartinės latvių kalbos kamienų sistemą, yra pastebimas kamienų morfologinis varijavimas.

o ir *ā* kamienų daiktavardžiai yra stabilūs, beveik neturintys morfologinių variantų.

o kamieno paradigma:

	Nom	Gen	Dat	Acc	Loc
Sg	Žillwāhr Pa=tehwiš	Žillwāta	Žillwātam Pagganam	Žillwātu Maižes=Reezini Wactar=ehden	Žeetumā
Pl	Žillwāti Pāhrfoni	Žillwāto Paggano=Zauteem	Žillwāteem Žillwāteems	Žillwātus Pagganus	Darrbohā

jo kamieno paradigma:

	Nom	Gen	Dat	Acc	Loc
Sg	Behrnings Zellsch Jesulins	Berninja Zelta=Wiers	Roninjam	Behrninju Zeltu Jezulin	Wahžinjā Muhšcha'
Pl	Behrninji	Roninjo	Zautineem Karreems	Raiminus Zeltus	muhšchohā

Senuosiuose raštuose yra akivaizdus *jo* kamieno daiktavardžių rašybos varijavimas galūnėje. Pagal tai, koks yra vartojamas priebalsis norint pažymėti palatalizaciją, galima teigti, kad XVII a. latvių kalboje dar nebuvo galutinai

nieku sejas. Serija skolai un jaunatnei. A. Dagues un V. Plūdoņa redakcija. Nr.1. Juris Mancelis, Rīgā, 1927; B l e s e E. Latviešu literatūras vēsture. Vecākais un vidējais posms. No XVI g.s. vidus līdz XIX g.s. vidum, Gaismas pils, 1947, 317.

² J. Krėslinis savo darbe papildė Blesės teiginius, nurodydamas, kad Jelgavos Lotynų mokyklos direktorius buvo A. Gecelis – vienas iš žymiausių ankstesnių religinių tekstų vertėjų. K. Krėslinis rašo, jog sunku yra įrodyti, kokia buvo A. Gecelio įtaka G. Manceliui, tačiau pabrėžia, kad G. Mancelis buvo vieno iš pirmųjų latvių rašybos pradininkų mokinys. Taip pat J. Krėslinio veikale randama istorinių įvykių panorama, leidžianti geriau suprasti G. Mancelio gyvenimo peripetijas. Čia nurodyta literatūra, daugiausia išleista ir saugoma užsienyje, yra labai naudinga, norint sužinoti kuo daugiau apie kultūrinę ir istorinę situaciją Baltijos šalyse ir Europoje XVII a.

įvykęs asimiliacijos procesas³. Mancelis rašo *viņš*, *vīriņš*, *vārdiņš*, o priešais priebalsį -š vartojo dar nepalatizuotą priebalsį, pvz., *celš*, *kumelš*⁴. Kaip morfologinis variants galėtų būti ir daiktavardis *jēzulins*, turintis kitokią priesagą, bet tai yra vienintelis toks daiktavardis. Todėl galima manyti, kad šitas daiktavardis yra skolinys iš vokiečių kalbos su visu afiksu, bet ne sisteminis reiškiny.

Galima teigti, kad išvardytos rašto ypatybės tuo pačiu metu atspindi ir morfologines ypatybes⁵.

ijo kamieno paradigma:

	Nom	Gen	Dat	Acc	Loc
Sg	Upuštulis Upuštuls Engels	Bauqla Baußles ⁶ Brahla	Baußlam Baußlim Baußlei Engelam	Baußli Baußlu Knehweli	Etally
Pl	Burrwi Sullaini Proweetes ⁷	Burrwjo	Burrweem Upuštuleem Mirroneemš	Baußlus Burrwjuš	

³ Rašybą Mancelio tekstuose nagrinėjo A. Ozolas monografijoje „Veclatviešu rakstu valoda“, kur paminėta, kad Mancelis nereguliariai žymi garsą [ŋ] [Ozols 1965: 167]. Tačiau tie žodžiai, kurie baigiasi su -ŋš, raštuose visada žymėti su -ngs. Tai galime laikyti rašybos norma.

⁴ Forma *celš* randama taip pat ir G. Mancelio žodyne „Lettus“ [Fennell 1988: 15]. Reikia pridurti, kad kituose linksniuose vartotas minkštasis priebalsis, tai patvirtina ir *Postilės* knygos fragmento medžiaga, taip pat „Lettus“ žodyne minėti pavyzdžiai Gen Sg: *cela bariba*, *cela lapa*, *cela rādītājs*, *cela vīrs*, Acc Sg: *celu grietz*, Nom Pl: *divi celi* [Fennell 1988: 16]. Taip pat Nom Sg sutinkama forma *kumelš*, o Acc Sg forma yra *kumelu*, panašiai ir minėta forma „Lettus“ žodyne: *kumelā pēdi* [Fennell 1988: 43].

⁵ M. Rudzytė, apibūdindama priebalsių palatalizaciją tarmėse, mini, kad -s po -ŋ- žodžio gale visoje kalboje yra pakitęs į -š, pvz., *viņš*, *vīriņš*. Toliau aiškinama, kad 1638 m. G. Mancelis dar rašo *wings* (= *viņš*) ir *Wierings* (= *vīriņš*). Pagal M. Rudzytę, „tolaik vismaz kādā apgabalā asimilācijas vēl nav bijis“ [Rudzite 1993: 324]. Autorė aiškina, kad -s po *l* žodžio gale daugelyje šnektų yra pakitęs į -š, pvz., *celš*, *zaļš*. Žodžio gale G. Mancelis vartoja -š po *-l*: *Zellßch* (= *celš*), *diwi Zellī* (= *celī*).

⁶ Forma *bausles* galėtų atspindėti ankstesnę raštų tradiciją, nes nėra daugiau duomenų, leidžiančių laikyti ją daiktavardžio morfologiniu variantu. Kadangi vokiečių kalboje daiktavardžio *das Gebot* 'įsakymas' Gen Sg galūnė yra -es, galima būtų manyti apie pastarosios įtaką G. Mancelio raštams. Be to, daiktavardis *bauslis* turi kitokią Dat Sg galūnę, t.y. *bauslei*. Tai leidžia manyti, kad tuo metu daiktavardžio *bauslis* buvo *ē* ir *ijo* kamienų variantai. Manau, kad visoje *Postilės* knygoje galima būtų rasti dar kokią formą, patvirtinančią šią hipotezę. Kadangi nei „Lettus“ žodyne, nei Miülenbacho–Endzelyno žodyne nėra užfiksuotas *ē* kamieno daiktavardis *bausle*, tai negalima galutinai paaiškinti šių Gen Sg ir Dat Sg formų.

⁷ Formą *provietes* būtų galima aiškinti kaip *ē*-kamienio daiktavardžio formą; viename kontekste greta sutinkamos vyriškosios ir moteriškosios giminės galūnės:

(..) Zadehš wāzātobš

20. Zaitobš wiffi fivāhti Proweetes gir allasch wāzādami wāzā-

21. jufchi / [28, 19–21];

Šalia *ijo* kamieno daiktavardžių Nom Sg formose aptinkamos taip pat ir *o* kamieno galūnės. Tokia ypatybė pastebima ir kituose linksniuose, pvz., Nom Sg *bauslis*, Gen Sg *bausla*, Acc Sg *bausli*, *bauslu*; Nom Sg *engels*, Dat Sg *engelam*. *ijo* kamieno Dat Sg formos rodo, kad dabartinės latvių kalbos forma *-im* G. Mancelio *Postilėje* dar nebuvo paplitusi, o vyravo formos su *-am/-'am*, pvz., *bauslam*, *engelam*, *sulaiņam*, *vāciešam*. Šalia *ijo* kamieno paradigmos Nom Sg aptinkami daiktavardžiai su *o* kamieno forma, pvz., *apuztuls*, *blēds*, *ēzels*, *engels*, *proviets*, *timermans*, *vilizters*. Galima būtų teigti, kad čia buvo paskutinio skiemens trumpojo balsio redukcija, tačiau lieka neaišku, kodėl redukcija neveikia ir kitų žodžių. Visi išvardyti daiktavardžiai yra skoliniai, todėl ši morfologinė ypatybė gali būti susieta su skolinių adaptavimu latvių kalbos sistemoje.

ū kamieno paradigma:

	Nom	Gen	Dat	Acc	Loc
Sg	Leetus Christus Christ Jesūs	Ņllus Christi Jesu Christi	(tam Rungham) Jesu Christo	Mādbu (Runghu) Jezum (Roninju) Christum Jezum	

Mancelio *Postilėje* nėra daug priebalsinių ir *u* kamieno daiktavardžių; greta paprastųjų *u* kamieno daiktavardžių, pvz., *medus*, aptinkami ir tikriniai daiktavardžiai, tokie kaip *Jezus*, *Kristus* ir kt., turintys lotynų kalbos linksniavimo paradigmą. (Tikrinių daiktavardžių linksniavimui yra panaudota lotynų kalbos sistema: Gen Sg galūnė *-ī*; Dat Sg *-ō*; Acc Sg *-um*. Taip pat reikia pripažinti, kad tikrinių daiktavardžių linksniavimas nėra visiškai reguliarus, nes Gen Sg šalia formos su *-i*, pvz., *Kristi*, yra ir forma su *-u*, pvz., *Jezu*, taip pat šalia Dat Sg su *-o*, pvz., *Kristo*, yra forma su *-u*, pvz., *Jezu*, bet Acc Sg ir *Jezum*, ir *Kristum* pavartota lotynų kalbos Acc Sg galūnė.)

ė kamieno paradigma:

	Nom	Gen	Dat	Acc	Loc
Sg	Paffaule Needra	paffaules	Paffaulei	Paffaul Silli Needru	Paffauleh Silly
Pl	Synes reisās		Drehbehm	Drehbes Nahwas	Paddebbeffies

(..) Schis Pestitais gir Christus taš

26. Rungs / taš Pestitais kattru tee švāhti Proweetes und Roninji

27. ghribbejufchi redfeht [561, 25–26].

é kamieno daiktavardžiai turi daugiau morfologinių variantų, palyginus su *a* kamieno daiktavardžiais. Keletą morfologinių variantų turi *é* kamieno daiktavardžių Acc Sg:

- vyrauja begalūnės formos, pvz., *brūt, dvēsel, mut, pasaul* (26 atvejai);
- retesnė yra galūnė *-u*, pvz., *atraĩtnu, nāvu, niedru, reizu* (6 atvejai);
- dabartinės kalbos forma su galūne *-i* yra pavartota tikrai du kartus: *nāvi, sili*.

Teigiama, kad Acc Sg galūnė *-u* atsirado pagal *a* kamieno daiktavardžių pavyzdį, bet ši forma nelabai paplitusi G. Mancelio raštuose, nes *Postilės* fragmentas atspindi begalūnės formos išgalėjimą. L. Berzinis veikale „Valoda un izteiksmē Manceļa rakstos“ teigia, kad žodžių galūnės ne visur yra taisyklingos, ir begalūnės formos sutinkamos kaip Acc Sg, taip Nom Sg (Berziņš 1944: 1, 142).

i kamieno paradigma:

	Nom	Gen	Dat	Acc	Loc
Sg	Alhwis Alffins Wehste Wallsta	Debbeš Debbešes	Wallstai	Alffini Enghefa-Wehst Debbeš Wallstu	Nactny
Pl	Alhwis (divi) Wallstes	Durrwo-Sarrgs	Alhweem fahr̃tim	Sinwis Wehstes	Alffinies

Daugiausia morfologinių variantų yra *i* kamieno paradigmoje: čia aptiktos senosios Nom Sg formos, tokios kaip žodis *avis*:

bett / ka tōw buhš/

- Deema Wahrdu Bafnizā dsirdejis / attkal Mahjahš pagr
- ghajis ka labba Alhwis to Dwehffeles Barribu att-ghrāmmoht /
- Deemam par Ghohdu / to Ewehdeenu nhe Glinnkodams / bett
- Deema Wahrdu allasch apdohmadams iḡdsiewoht. [94 18–22]

ir *balksnis*:

Wings gir ar to Ghohdu ar Meeru /

- ko winjam Deems dehwis / factahš āffohtz / fautzama Wallnis
- Surneffny [46 29–31].

Dabartinės latvių kalbos *i* kamieno daiktavardžiai *cilts* ir *valsts* Mancelio vartojami kaip *ā* kamieno daiktavardžiai, o *vēsts* kaip *é* kamieno daiktavardis. Sustingusioje prieveiksmio formoje *kārt kārtim* yra užfiksuota sena daiktavardžio Dat Pl galūnė *-im*:

- Ka nu / factu es / Leela Nabbadšiba by / to Kunghu JEsu
- Christo peedšāmmoht / jarahds / tad leect Wings tomāhr šcho Lee

16. tu ſatziet teem Ghanneem ar leelu Ghohdu zaur weenu Enghe-
17. li / ap ſattru Deema Spohſchums ſahrt ſahrtim ſpiedeja / wiſſ
18. Zaur by ſpohſch und atſpiedeja ſa Vgguns. [54 14–18].

E. Blesē, ištirinėjęs J. Langijo 1685 m. latvių-vokiečių kalbų žodyną (su trumpu latvių kalbos gramatikos aprašu), teigia, kad „iš viso XVII a. autoriams *i* kamieno ir priebalsinių kamienų daiktavardžiai sukeldavo didelį galvos skausmą, taip pat Mancelio raštuose šitie kamieniai dar neturi jokios griežtos sistemos“.⁸

Postilėje randama keletas daiktavardžių, kurių giminė yra pakitusi. Jie yra užfiksuoti ir „Lettus“ žodyne arba „Phraseologia Lettica“, pvz., Nom Sg *balks-ne* ir *balksnis*; Nom Pl *bēdas* ir *bēdi*; Nom Sg *jūris* ir *jūre*. Kai kuriuos pavyzdžius galima aiškinti Mancelio, kaip oratoriaus, bandymais surasti atitinkamą ritmą savo postilei, pvz., *nolikdami tos darbus tās tumsības un aplikdami tos brunus tās ticības*; arba: *tu svētu dienu nesvētī un neej baznīcā / nemācais pātarus un Dieva dziesmus*; o kai kurie pavyzdžiai lieka neaiškūs: *mieļa tapa* (dkt. *mieles*) arba: *tiem citiem trim lielēm piliem*. Taip Mancelio vartota forma *actīniem* (Acc Pl *acis*, Dat Pl *acīm*, *acīms*; bet *actīniem*). Miūlenbacho-Endzelyno žodyne minimas deminutyvas *actīņa* (Mūlenbachs 1923–1925: I, 9), bet čia nėra nuorodos, kad galėtų būti ir vyriškosios giminės forma. Tokio deminutyvo nėra nei „Lettus“ žodyne, nei „Phraseologia Lettica“, tačiau T. Fennelas, kalbėdamas apie moteriškosios giminės daiktavardžius su vyriškosios giminės galūnėmis J. Langijo „Latvių-vokiečių kalbų žodyne“ (1685), mini ir tokios formos egzistavimą (Fennell 1991: 344). T. Fennelas teigia, kad tokie atvejai gali pasitaikyti dėl tamniekų šnektos įtakos. J. Endzelynas „Latvių kalbos gramatikoje“ duoda tokių pavyzdžių, nes „visose lybiškose šnektose moteriškosios giminės formos yra dingusios“ (Endzelins 1951: 461–464). G. Mancelio taip pat vartota įdomi Acc Pl forma *puķis*:

- Muhscham tam labbe nhe iſ-dohſſeeſ / ſaſſ
6. tohſ Pughus ſawas Jaunības Wāllam dohd ohſſchnaht / beth
 7. tahſ beefas Meeles ſawas Wetžības Deewam preeſſcha zell.
 8. Tapehtz nhe ſahwejeef / ô Zillwāhr / no Ghrākeem attſtahteef. [96 5–8].

G. Manceliui buvo žinomas *ijo*-kamienis daiktavardis *puķis*. Tai leidžia manyti pateiktos „Lettus“ žodyne formos Nom Sg *puķis*, Dat Pl *no puķiem*, Acc Pl *puķus lasīt* [Fennell 1988: 74], taip pat „Phraseologia Lettica“ pateiktas sakiny-

⁸ E. Blesē mini, kad „jau vispārīgi XVII gadu simteņa rakstniekiem šīs abas (*i-celmu un līdzskaņu celmu- pieb.*) grupas celmu un fleksijas ziņā darīja lielas galvas sāpes, un arī Mancela rakstos šais celmos nav nekādas stingras sistēmas“ (Blese 1936: 577).

dievs ģērb tos puķus [Fennell 1989: 94], Miülenbacho-Endzelyno žodyne užfiksuota G. Mancelio vartota forma *puķis* (Mülenbachs 1925–1927: II, 405). Tuo būdu yra paaiškinama tokia *Postilēs* Acc Pl forma.

Postilēs fragmente sutinkamos daiktavardžio *siksna* o kamieno ir *ā* kamieno variantinės formos: *kurpes siksna* ir *kurpes siksnius atraisūt*; taip pat G. Mancelio *Postilėje* sutinkama jau dabartinėje kalboje nebepažįstama *ijo* kamieno daiktavardžio *solis ā* kamieno forma *sola*, t.y. Acc Pl *soļas* šalia Dat Pl formos *soļiem*. „Let-tus“ žodyne užfiksuota *ā* kamieno forma *sola* [Fennell 1988: 87], „Phraseologia Lettica“ – formos: Nom Sg *sola*, *sole*, Acc Sg *ne vienu solu viņš manis priekšā ne ir spēris* [Fennell 1989: 94]. Miülenbacho-Endzelyno žodyne pateikta G. Mancelio vartota daiktavardžio *solis a* kamieno forma *suola* (Mülenbachs 1927–1929: III, 1137). G. Manceliui buvo žinomos abiejų kamienų formos ir vartojamos *Postilėje*.

Nagrinėjant G. Mancelio *Postilēs* fragmente randamos dvi Dat Pl variantinės galūnės: senesnė *-ms* ir naujesnė *-m*, pvz., *acīms*, *durvīms* ir *acīm*, *durvīm*, *burviem*, *akminiem*. L. Berzinis aiškina, kad *-s* Dat Pl formose jau iki G. Mancelio laikų buvo išnykusi, tačiau raštų tradicija išlaiko senesnę Dat Pl formą. Bet ir senuosiuose raštuose ne visur išlaikyta konsekvencija, nes jau pirmame *Postilēs* puslapyje skaitome: „...nosūtīja Jēzus divi no saviem mācekļiem und sacīja uz tiem“ (I 1), o *Reminiscere* – sekmadienio tekste rašoma: „neklājas tiems bērniems to mais jemt/ un priekš suņiem mest“ ir „no drusciņiem“ (I 296). L. Berzinis daro išvadą, kad galūnė *-s* Dat Pl formose dar yra pažįstama XVII a., tačiau ji nėra privalomas dalykas, ir autorius gali pasirinkti, kokias formas vartoti (Berziņš 1944: 2, 30). Pastebima tendencija, jog vartoti naujesnę galūnę *-m* daugiausia būdinga vyriškosios giminės daiktavardžiams, tokių formų yra 82%. Statistinė medžiaga patvirtina, kad iš nagrinėtų Dat Pl formų moteriškoji giminė geriau negu vyriškoji išlaikė senesnę galūnę *-ms*, t. y. santykiu 33% ir 8%. *Postilēs* medžiaga leidžia teikti, kad Dat Pl galūnė su *-m* jau yra vyraujanti XVII a., o moteriškosios giminės daiktavardžiai išlaiko dar ir senąją Dat Pl galūnę su *-ms*.

Dabartinėje latvių kalboje yra žinomas dėsnis, kad viena prepozicija valdo pastovų linksnį, o tam tikros prepozicijos du linksnius, bet tokiu atveju tai yra susiję su reikšmių skirtumu.

Nagrinėjant prepozicijas *caur*, *iekšan*, *no*, *pēc*, *pie*, *uz*, *virš* pastebimos dvi tendencijos:

1) vyriškosios giminės daiktavardžiai po prepozicijos vienaskaitoje vartojami tikrai su Acc Sg linksniu;

2) moteriškosios giminės daiktavardžiams vienaskaitoje po prepozicijos vyraujantis yra Gen Sg linksnis, nors greta vartojamas ir Acc Sg linksnis.

D. Nytinia monografijoje „Prielinksnių sistema latvių raštų kalboje“ (Nītiņa 1978: 207) teigia, kad pirmuosiuose latvių raštų paminkluose prielinksnių vartojimas atspindi įvairias kuršių bei žiemgalių vidurio tarmių ypatybes. Tai parodo prielinksnių valdymas. Būtent G. Mancelio darbams būdingas toks Acc var-

tojimas vienaskaitoje po visų genityvinių prielinksnių (vyr. gim. 100%). Tokio valdymo ypatybės sutinkamos ne tikai Kuržemėje ir Žiemgaloje, bet ir Vidžemės šiaurės vakaruose, todėl raštų kalboje jos išsilaiko iki XIX amžiaus antrosios pusės. (Iš kitų prepozicinių konstrukcijų, kuriose galėtų laukti vyriškosios giminės daiktavardžio Gen Sg formos, užfiksuotas tikai vienas pavyzdys – *no ne-nieka*. Galima galvoti, kad šita sustingusi forma buvo pažįstama jau XVII a. ir kad G. Mancelis, girdėdamas žmones vartojant tokį posakį, pavartojo jį ir savo *Postilėje*.)

Morfologiniai variantai leidžia tyrinėti vieno iš svarbiausių XVII a. autorių kalbos ypatybes, be to, patvirtina, kad šnekamosios kalbos variavimas atspindi ir raštų kalboje.

Gauta 1998 04 17

LITERATŪRA

- Augstkalns A. Veclatviešu rakstu apskats. – *RLB Zinību Komisijas Rakstu krājums* 20, 92–137.
- Bērziņš L. 1944: Valoda un izteiksme Mancela rakstos. – *Izglītības Mēnešraksts* 1, 8–12; 2, 29–31.
- Blese E. 1936: *Nicas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku*. Pēc manuskripta fotokopijas izdevis un ar apcerējumu par Langija dzīvi, rakstību un valodu papildinājis E. Blese, Dr. phil., Latvijas universitātes profesors, Rīgā, 577.
- Blese E. 1947: *Latviešu literatūras vēsture. Vecākais un vidējais posms. No XVI g.s. vidus līdz XIX g.s. vidum*, Gaismas pils, 317.
- Endzelīne M. 1927: Apcerējums par Juŗa Mancela dzīvi un viņa literārisko darbību. – *Rakstnieku sejas. Serija skolai un jaunatnei*. A. Dagues un V. Plūdoņa redakcija. Nr.1. Juris Mancelis, Rīgā.
- Endzelīns J. 1951: *Latviešu valodas gramatika*, Rīgā, 1100.
- Fennell T. G. 1988: *A Latvian-German Revision of G.Mancelius' Lettus* (1638), Melbourne, 110.
- Fennell T. G. 1989: *A Latvian-German Revision of G.Mancelius' Phraseologia Lettica* (1638), Melbourne, 150.
- Fennell T. G. 1991: Feminine Nouns with Masculine Terminations in Johannes Langius' Latvian-German Dictionary (1685). – *Journal of Baltic Studies*, Vol. 22, No. 4, 339–346.
- Krēsliņš J. 1989: Dominus narrabit in scripturis populorum: A Study of Early Seventeenth-Century Lutheran Teaching on Preaching and the *Lettische lang-gewnschte Postill* of Georgius Mancelius. – Doctoral Dissertation, Stockholm, 123–131.
- Lāme E. 1933: Loģiskais princips Glikā rakstībā. – *Filoloģijas materiāli*, Rīgā, 104–110.
- Mancelius G. *Lang-gewnschte Lettische Postill, Das ist: Kurtze un Einfltige, jedoch Schriftmssige Ausslesung un Erklärung der Sonntglichen und vornehmsten Fest-Evangelien, so im Frstenthubm Cuhrland und Semmgallen, auch im überdnische Lieffflande, so weit die Lettische Sprache sich erstrecket, gelehsen werden...* Verfertigt Durch GEORGIUM MANCELIUM Semgallum...
Erster Theil. Vom Advent biss zum Fest der Hochheiligen Drey-Einigkeit. Riga... 1654. 555 S. und 6 unpag. S. Drusckfehler; S. 1–100. – Tekstas elektronine forma laikomas Latvijos universiteto Matematikos ir informatikos instituto Dirbtinio intelekto laboratorijoje.

- M ü l e n b a c h s K. 1923–1932: *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns, Rīgā, I, 1923–1925; II, 1925–1927; III, 1927–1929; IV, 1929–1932.
- N ī t ī ņ a D. 1978: *Prievārdu sistēma latviešu rakstu valodā*, Rīgā, 249.
- O z o l s A. 1965: *Veclatviešu rakstu valoda*, Rīgā, 626.
- R u d z ī t e M. 1993: *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*, Rīgā, 382.
- Ш м и д т П. 1895: Особенности языка латышского писателя Г. Манцелия. – *Живая старина*, вып. 20, Санкт Петербург, 162–170.

THE MORPHOLOGICAL VERSIONS OF SUBSTANTIVES OF G. MANCELIUS „LETTISCHE POSTILL“ (1654)

Summary

‘The Morphological Versions of Substantives in the Fragment of G. Mancelius’ Sermon Book *Lettische Postill*’ (1654)’ deals with the introduction to the language peculiarities of one of the most important authors of the 17th century – G. Mancelius.

Some trends of Dat Pl ending’s development are mentioned. The fact that the modern ending *-m* was dominating in the 17th century has been proved by examples from *Sermon Book*.

Morphological versions covering all stems of substantives and reflecting some cases of substantive transition from one gender into another provide information not only on language of G. Mancelius’ work, but they confirm that versions of spoken languages have their reflections in the written language as well.